

KUR'ÂN-I KERİM'DE HABER CÜMLELERİ VE J. L. AUSTİN'İN SÖZ EDİMLERİ KURAMI

INFORMATIVE SENTENCES IN THE QUR'AN AND J. L. AUSTIN'S SPEECH ACT
THEORY

MUSTAFA ERGİN

ARŞ. GÖR., KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ

TEFSİR ANA BİLİM DALI

RES. ASST., KİLİS 7 ARALIK UNIVERSITY, FACULTY OF THEOLOGY

DEPARTMENT OF TAFSİR

KİLİS, TÜRKİYE

mustafa.ergin@kilis.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0001-5674-1439>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1437129>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

14 Şubat / February 2024

Kabul Tarihi / Accepted

27 Haziran / June 2024

Yayın Tarihi / Published

Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Haziran / June

Atıf / Cite as

Ergin, Mustafa, "Kur'ân-ı Kerîm'de Haber Cümleleri ve J. L. Austin'in Söz Edimleri Kuramı [Informative Sentences in the Qur'an and J. L. Austin's Speech Act Theory]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 11/1 (Haziran/June 2024): 443-462.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Türkiye.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

KUR'ÂN-I KERİM'DE HABER CÜMLELERİ VE J. L. AUSTİN'İN SÖZ EDİMLERİ KURAMI

Öz

Söz edimleri kuramı, 20. yüzyılın ortalarında Oxford filozofu J. L. Austin'in Harvard Üniversitesi'nde verdiği dersler sırasında ortaya koyduğu ve gündelik dil felsefesi anlayışına dayalı olarak geliştirdiği bir dil felsefesi kuramıdır. Anlamli dilsel ifadeleri ilk olarak edimsel ve saptayıcılar olarak taksim eden Austin, böylece anlamli ifadelerin sadece doğrulanabilir nitelikteki deskriptif ifadeler olduğu şeklindeki görüşe karşı edimsel ifadeleri de anlamli ifadeler olarak kabul ettiğini göstermiştir. Bir şey söylemek bir şey yapmaktır şeklinde ifade ettiği edimselliği, bütün dilsel ifadeler için genelleştiren Austin'e göre edimsel olmayan ifadeler de bir şey söyleme noktasında başlı başına bir fiildirler. Edimsel ve saptayıcı ifadeleri mezcederek yeni bir üçlü tasnif oluşturan Austin, bunları düzsöz, edimsöz ve etkisöz edimleri olarak ifade etmiştir. Bu tasnife göre her dilsel ifade sarf edildiğinde bu edimlerden en az biri gerçekleşmektedir. Öyle ki kişi bir şey söylediğinde düzsöz, bir şey söylemekle bir fiil işlediğinde edimsöz, bir şey söylemekle muhatabı üzerinde bir etki oluşturduğunda etkisöz edimleri gerçekleştirir. Söz edimleri kuramı ve üçlü tasnif muhteva açısından incelendiğinde özellikle edimsel ve saptayıcı ifadeler arasındaki ayırım, sözlerin işlevleri açısından düzsöz, edimsöz ve etkisöz açısından sınıflandırılması ve bu ifadelerin muhatabın durumuna göre birbirlerine ait görevleri yerine getirebiliyor olmaları, mahiyet, muhteva ve işlev açısından belagat ilminin me'ânî bölümünde ele alınan ve sözün söylenme biçimini ifade eden haber-inşâ konusunu akla getirmektedir. Genel tanımı açısından haber cümleleri, mahiyetleri itibariyle bir haberi, durumu, eylemi, olayı veya niteliği bildirme amacıyla kurulan, dolayısıyla doğru ya da yanlış olarak nitelendirilmesi mümkün olan cümlelerdir. Haber cümlelerine mukabil olarak inşâ cümleleri ise taşıdıkları muhteva itibariyle doğru ya da yanlış olarak nitelendirilmesi mümkün olmayan cümleler olarak tanımlanmaktadır. Arap dilinde haber cümlelerinin muhatabın durumu ve bağlama göre üzüntü, alay etme, övme, yerme, uyarma ve kınama gibi manalar ifade edebiliyor oluşu, Austin'in düzsöz ediminin duruma göre edimsöz ve etkisöz edimlerinin taşıdıkları manaları ifade edebileceği görüşüyle en azından işlevsellik açısından paralellik arz etmektedir. İlahi bir hitap olan ve Arap diliyle nâzil olan Kur'ân-ı Kerim'in ayetleri de haberi ve inşâi cümlelerden oluşmakta ve Kur'ân-ı Kerim'in mahiyeti ve gayeleri itibariyle emir ve nehiy ayetlerinin dışında kalan haberi ifadelerle de nâzil olduğu toplumda dinî ve ahlakî dönüşümler gerçekleştirmeyi amaçladığı müsellemidir. Bu araştırmada, Austin tarafından ortaya konulan söz edimleri kuramı içerisinde saptayıcı/betimleyici ifadelerle karşılık gelecek şekilde kullanılan düzsöz ediminin Kur'ân bağlamında Arap dilindeki haberi cümleler ile bazı yönlerden ilişkilendirilmesi amaçlanmıştır. Bu ilişki, düzsöz ediminin muktezâ-yı hâle ve metin bağlamına göre edimsöz ve etkisöz edimlerini ifade etmesi ile haber cümlelerinin aynı gerekçelere bağlı olarak aslı anlamları dışına çıkarak inşâi manalar ifade etmesi irtibatı üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Bu irtibat ise haberi cümle formunda gelen ve Hz. Peygamber'e yönelik ikaz ifade ettikleri anlaşılan bazı itâb ayetlerinin nüzûl sebeplerine dair tefsir literatüründeki görüşler üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır. Haber-İnşâ ayırımı ve Söz Edimleri Kuramı arasında birçok farklılık bulunmakla birlikte araştırma neticesinde düzsöz ediminin sözün sıyaku ve bağlamı gibi sebeplerden ötürü edimsöz ve etkisöz edimlerini yerine getirdiği ve bu yapısının Kur'ân'da haberi formda gelen ayetlerin anlam genişliğini görmede bir açılım sağladığı sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda Kur'ândaki haberi ifadelerin bu kuram bağlamında incelendiğinde zahirleri itibariyle düzsöz edimine, taşıdıkları mesajların ise nüzûl ortamında gerçekleştirdiği edimler ve tesirler açısından incelendiğinde edimsöz ve etkisöz edimlerine karşılık geldiği görülmüştür. Ayrıca modern dönemde ortaya

çkan bir dil kuramından kendisinden asırlar önce varlığa gelen Kur'ân'ın anlam zenginliğini göstermede istifade edilebileceği görülmüştür. Ayrıca ilgili kuram ile yapılan bu sınırlı çalışma özellikle ilahiyat araştırmacılarının dikkatine sunulmuş ve ilgili kuram ile din dili arasındaki ilişkiye dair daha kapsamlı çalışmaların imkânı gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân Dili, Söz Edimleri, Haber, İnşâ, İtâb Ayetleri.

INFORMATIVE SENTENCES IN THE QUR'AN AND J. L. AUSTIN'S SPEECH ACT THEORY

Abstract

The theory of speech acts is a theory of philosophy of language developed by the Oxford philosopher J. L. Austin during his lectures at Harvard University in the mid-20th century, based on his understanding of everyday philosophy of language. Austin, who first divided meaningful linguistic expressions into pragmatic and determinative ones, thus showed that he accepted pragmatic expressions as meaningful expressions against the view that meaningful expressions are only verifiable descriptive expressions. According to Austin, who generalises performativity, which he expresses as saying something is doing something, for all linguistic expressions, non-practical expressions are also a verb in themselves in terms of saying something. Austin, who created a new triadic classification by combining pragmatic and determinative expressions, expressed them as the locutionary act, the illocutionary act, and the perlocutionary act. According to this classification, when every linguistic expression is uttered, at least one of these acts is realised. Thus, when a person says something, he/she realises prose acts, when he/she commits an act by saying something, he/she realises pragmatic acts, and when he/she creates an effect on his/her interlocutor by saying something, he/she realises effect speech acts. When the theory of speech acts and the triple classification are analysed in terms of content, especially the distinction between performative and determinative expressions, the classification of utterances in terms of their functions in terms of direct speech, performative speech and effect speech, and the fact that these expressions can fulfil each other's tasks according to the state of the interlocutor bring to mind the subject of *Khabar-Inshâ*, which is discussed in the *me'ânî* section of the science of rhetoric in terms of nature, content and function and expresses the way the word is said. The fact that informative sentences in the Arabic language can express meanings such as sadness, ridicule, praise, reproach, warning and condemnation according to the situation of the interlocutor and the context is parallel to Austin's view that prose speech act can express the meanings carried by the speech acts and effect speech acts according to the situation, at least in terms of functionality. The verses of the *Qur'ân al-kerîm*, which is a divine address and revealed in the Arabic language, also consist of foretelling and performative sentences, and it is obvious that the *Qur'ân al-kerîm* aims to realise religious and moral transformations in the society in which it is revealed with foretelling expressions other than command and prohibition verses in terms of its nature and purposes. In this study, it is aimed to relate the prose speech act, which is used to correspond to determinative/descriptive expressions within the theory of speech acts put forward by Austin, with the reported sentences in the Arabic language in the context of the *Qur'ân* in some aspects. This relationship is tried to be shown through the connection between the fact that the prose verb expresses the verb and effect verbs according to the situation and the textual context, and that the informative sentences express performative meanings by going beyond their original meanings depending on the same reasons. This connection has been

tried to be provided through the views in the exegetical literature on the reasons for the revelation of some verses of reproach, which come in the form of informative sentences and are understood to express a warning to the Prophet. Although there are many differences between the distinction between Khabar-Inshā' and the speech acts theory, the research concluded that the prose speech act fulfils the speech acts of speech act and effect speech acts due to reasons such as the context and the context of the word, and this structure provides an opening to see the breadth of meaning of the verses in the Qur'an that come in the form of information in the Qur'an. In this context, it has been seen that when the messianic expressions in the Qur'an are analysed in the context of this theory, they correspond to prose in terms of their appearance, and when the messages they carry are analysed in terms of the acts and effects they have performed in the environment of the occurrence, it has been seen that they correspond to the speech acts and effect speech acts. In addition, it has been seen that a linguistic theory that emerged in the modern period can be utilised to show the richness of meaning of the Qur'an, which came into existence centuries before it. In addition, this limited study with the related theory has been presented to the attention of the theological researchers and the possibility of more comprehensive studies on the relationship between the related theory and the language of religion has been tried to be shown.

Keywords: Tafsir, Qur'anic Language, Speech Acts, Khabar, Inshā', Verses of Reprimand.

GİRİŞ

Söz edimleri kuramı, 20. yüzyılın ortalarında Oxford filozofu J. L. Austin'in Harvard Üniversitesi'nde verdiği dersler¹ sırasında ortaya koyduğu ve gündelik dil felsefesi² anlayışına dayalı olarak geliştirdiği bir dil felsefesi kuramıdır.³ Bu kuram temelde mantıkçı pozitivist dil akımının, anlamlı ifadelerin sadece doğrulanabilir nitelikteki deskriptif ifadeler olduğu şeklindeki görüşüne karşı çıkmaktadır. Zira bu kurama göre sadece doğrulanabilir saptayıcı ifadelerin anlamlı olarak kabul edilmesi, dildeki geniş anlamlılığı büyük ölçüde kısıtlamaktadır. Çünkü gerek konuşma gerekse din dilinde doğru ya da yanlış olarak nitelenemeyecek birçok edimsel kullanım bulunmaktadır ki bu ifadeler de kendi içlerinde belli anlamlar taşımaktadır.

Anlamlı dilsel ifadeleri ilk olarak edimsel ve saptayıcılar olarak taksim

¹ J. L. Austin'in 1955 yılında Harvard Üniversitesi'nde verdiği William James derslerinin notları öğrencileri tarafından derlenmiş ve filozofun vefatından sonra 1962 yılında *How to Do Things with Words* adıyla basılarak felsefe dünyasının istifadesine sunulmuştur. Bu eser Türkçeye R. Levent Aysever tarafından *Söylemek ve Yapmak* başlığıyla çevrilmiştir. Bk. J. L. Austin, *Söylemek ve Yapmak*, çev. R. Levent Aysever (İstanbul: Metis Yayınları, 2017).

² Ayrıntılı bilgi için bk. Zeki Özcan, *Dil Felsefesi 2 (Gündelik Dil Paradigması)* (Bursa: Sentez Yayın ve Dağıtım Tic. San. A. Ş., 2016).

³ Söz edimleri kuramı, Austin'in öğrencisi John Searle tarafından da farklı boyutlarıyla ele alarak sürdürülmüştür. Ancak bu çalışma, Austin'in söz konusu kurama yönelik fikirleri bağlamında sürdürülecektir. Searle'nin görüşleri için bk. John Searle, *Söz Edimleri*, çev. R. Levent Aysever (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000).

eden Austin, böylece edimsel ifadeleri de anlamlı ifadeler olarak kabul ettiğini göstermiştir. Aynı zamanda söz konusu taksimle doğru veya yanlış olarak nitelenebilen ifadeler ile nitelenemeyen anlamlı ifadeleri birbirinden ayırmıştır. Daha sonra böyle bir ayrıma gitme noktasında kesin bir dilsel ölçütün varlığından bahsedilemeyeceğini ifade eden Austin, her bir ifadenin kendi içinde bir fiil gerçekleştirdiğini söylemiştir. Dolayısıyla bir şey söylemeyi bir şey yapmak olarak ifade ettiği edimselliği, bütün dilsel ifadeler için genelleştirmiştir. Çünkü ona göre edimsel olmayan ifadeler de bir şey söyleme noktasında başlı başına bir fiildirler. Bu sebeple Austin, -ayrımı bazı açılardan koruyarak- edimsel ve saptayıcı ifadeleri mezcetmiş ve yeni bir üçlü tasnif oluşturmuştur.

Söz konusu üçlü tasnif, düzsöz, edimsöz ve etkisöz edimleri olarak ifade edilmektedir. Bu tasnife göre her ifade sarf edildiğinde bu edimlerden en az biri gerçekleşmektedir. Öyle ki kişi bir şey söylediğinde düzsöz, bir şey söylemekle bir fiil işlediğinde edimsöz, bir şey söylemekle muhatapı üzerinde bir etki oluşturduğunda etkisöz edimleri gerçekleştirir. Dolayısıyla dilden çıkan her ifadede en azından düzsöz edimi gerçekleşmektedir. Bununla beraber ifadenin ve muhatapın durumuna göre bütün edimler aynı anda da gerçekleşebilmektedir. Bu sebeple dışarıdan sadece düzsöz edimi gibi gözükken saptayıcı/betimleyici ifadelerin, muhatapın durumuna, zamana ve mekâna göre aynı anda edimsöz ve etkisöz edimleri de gerçekleştiriyor olması mümkündür.

Arap dilinde cümleler haber ve inşâ olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Austin'in ifadesinde yer bulan saptayıcı ifadeleri Arap dilindeki haber cümleleriyle edimsel ifadeleri de inşâ cümleleriyle ilişkilendiren araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Tahsin Görgün, *İnşa-Haber Ayrımı ve Kur'an'ın Anlaşılması* başlıklı tebliğinde içerisinde ihbârî ifadeler bulunsa da esas itibarıyla inşâî olan Kur'an'ın bu karakterinin modern Batı dilbilimi ve dil felsefesi açısından tahlilin yapılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Görgün bu tahlili, Kur'an'ın anlaşılmasına katkı sağlamanın yanı sıra Batı dilbilimi ve dil felsefesi ile klasik İslam dilbilimi ve dil felsefesi gelenekleri arasında irtibat kurma ve mukayeseler yapma yoluyla bugün iki gelenekten de istifade imkanını gösterme açısından önemli bulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bizim araştırmamızın pratik uygulama yönü ile hem klasik hem de modern dilbilimi açısından söz-eylem ilişkisi ve tarihi üzerinde duran Görgün'ün ilgili çalışmasının bir uzantısı ve devamı olduğu söylenebilir.⁴

Söz edimleri ile haber-inşâ ayrımı karşılaştırıldığında düzsöz edimi-

⁴ Tahsin Görgün, "İnşa-Haber Ayrımı ve Kur'an'ın Anlaşılması" *Kur'an ve Dil: Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu* (Van: Bakanlar Matbaası, 2001), 443-460.

nin haber cümlelerine karşılık geldiği görülmektedir. Haber cümlelerinin de muktezâ-yı hâle göre aslı anlamından çıkararak mecazî anlamda kullanılması ve buna bağlı olarak ifade ettiği manalar düşünüldüğünde, haberî cümleleri muhatabın durumuna ve bağlama göre edimsöz ve etkisöz ifade eden düzsöz edimi ile irtibatlandırmak mümkün olmaktadır. İlahi bir hitap olan ve Arap diliyle nâzil olan Kur'an-ı Kerim'in ayetleri de haberî ve inşâî cümlelerden oluşmaktadır. İnşâî olan emir ve nehiy ayetlerinin dışındaki haberî ifadelerin de nâzil olduğu toplumda dinî ve ahlakî dönüşümler gerçekleştirmeyi amaçlayan Kur'an beyanları olduğu düşünüldüğünde haberî ifadelerin sadece bilgi verme amaçlı sarf edilmediği anlaşılmaktadır. Zira Kur'an ifadelerinin büyük kısmını oluşturan haberî ayetlerin sadece muhataplara bilgi aktarma amacına matuf olduğunu düşünmek, Kur'an'ın tanım, mahiyet ve gayeleriyle uyuşmamaktadır. Bununla beraber haberî formdaki birçok ayetin siyakları ve nüzül sebepleri incelendiğinde bu ayetlerin belli edimleri gerçekleştirmek için nâzil olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırmayı ilgilendiren yönleri açısından bakıldığında söz edimleri kuramı ile genel olarak din dili özel olarak da Kur'an dili arasındaki ilişkiye dair tez ve makale türünden olmak üzere ülkemizde son yıllarda bazı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki ve en geniş olanı, Hasan Er'in "Dini Sözcelerinin Edimselliği" başlıklı doktora tezidir.⁵ Söz edimleri kuramının Kur'an okumalarında sağlayacağı faydayı vurgulamayı ve Kur'an'ın nüzül döneminin gündelik dilini kullanarak bazı edimleri gerçekleştirdiğini göstermeyi hedef olarak koyan ve bu anlamda bu yöntemi bir metot olarak teklif eden Er, tezini daha çok teori düzeyinde ortaya koyduğunu, bununla beraber ayetlerden de örnekler verdiğini belirtmektedir.⁶ Bu doğrultuda çalışmanın üçüncü bölümünde ilk olarak teorik açıklamalara yer vermekte, ardından da belirlediği konu başlıkları altında Kur'an'da belli başlı edimleri gerçekleştirdiğini belirttiği ayetleri herhangi bir açıklamaya girişmeksizin yalnızca tek tek serdetmektedir.⁷ Bu araştırma, edimlerin sunduğu anlam katmanları ele alınırken ayetlerin nüzül sebepleri ve tefsirleri gibi daha çok pratik meselelere odaklanması açısından ortaya koyduğu teorik plandan oldukça istifade ettiğimiz Er'in çalışmasından farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, söz edimleri kuramı ile Kur'an üslubu ve tefsir ilmi arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından alana farklı bir katkıyı hâizdir.

Araştırmamızın konusuyla ilişkilendirilmesi mümkün olan ikinci çalışma, Okan Bağcı tarafından "Vahiy Bağlamında Edimsöz Edimler ve

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Er, *Dini Sözcelerinin Edimselliği* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

⁶ Er, *Dini Sözcelerinin Edimselliği*, vi.

⁷ Er, *Dini Sözcelerinin Edimselliği*, 106-193.

Dil-Dünya Arasındaki Uyumun Yönü” başlığıyla kaleme alınan araştırma makalesidir.⁸ Searle'nin edimsöz edimleri sınıflandırmasının esas alındığı bu çalışmada vahyin dili ile muhatapları nezdindeki dilin kullanım yönü (dil-dünya) problem edilmektedir. Tamamen teorik olan bu çalışma da hem Searle'nin tasnifini ele alması -ki bizim çalışmamızda Austin'in tasnifi esas alınmaktadır- hem de söz edimleri bağlamında ayetlerin anlamlarını konu edinmemesi açısından bizim araştırmamızdan farklılaşmaktadır.

Bu araştırmada söz edimleri kuramı ve Kur'ân ifadeleri arasında kurulacak ilişki bazı itâb ayetleri örnekleminde incelenmiştir. Böylece düzsöz formunda gelen itâb ayetlerinin edimsöz ve etkisöz manaları gösterilmeye çalışılarak ilgili kuram ile haberî cümlelerin ifade ettiği inşâî manalar ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda örnek olarak zikredilen Bakara 2/272, Tevbe 9/113, İsrâ 17/73, Kehf 18/6, Şu'arâ 26/3 ve Abese 80/1-10 ayetlerinin nüzûl sebepleri ve mesajları tefsir geleneğinden istifade edilerek verilmiştir. Ayrıca bu çalışmayla modern dönemde ortaya çıkmış bir dil kuramını Kur'ân ile örtüştürmek değil, söz konusu kuramın saptayıcı ifadelerdeki farklı manaları ortaya çıkarmada sahip olduğu işlevselliğin, kendisinden yaklaşık 15 asır önce varlığa gelmiş ve belli bir dilsel yapı içerisinde vücut bulmuş Kur'ân'ın dil üslubundaki varlığına işaret etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak söz edimleri kuramına ve söz edimleri kuramının üçlü tasnifine dair kısaca bilgi verilmiş, daha sonra haber-inşâ ayrımı ile söz edimleri kuramı arasında ilişki kurulmuş; benzerlik ve farklılıklarına ana hatlarıyla değinilmiştir. Son olarak haberî formdaki itâb ayetlerinin mesajları, edimler bağlamında çözümlenmeye çalışılmıştır.

1. SÖZ EDİMLERİ KURAMI VE HABER-İNŞÂ AYRIMI

İngiliz dil felsefecisi J. L. Austin tarafından geliştirilen söz edimleri kuramı, temel olarak edimsel ve saptayıcı ifadeler arasındaki ayrıma dayanmaktadır.⁹ Böyle bir ayırım, dilin betimleyici yönü ile dilin özneye bir edim yani ifadeler yoluyla yeni bir oluş gerçekleştirme imkânı tanıyan kullanımını birbirinden ayırt etmeyi amaçlamaktadır. Mahiyeti itibarıyla saptayıcı ifadeler, dış dünyayı betimleyen bir hüviyete sahip oldukları için doğru veya yanlış şeklinde nitelenebilirken, edimsel ifadeler, doğruluk değerinden bağımsız oldukları için ne doğru ne de yanlış olarak nitelenebilirler.¹⁰ Düşünce tarihine bakıldığında Aristoteles'te de benzer bir ayırımın varlığından bahsedilebilir. Ona göre de her dilsel ifade doğru veya yanlış olarak nitelen-

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Okan Bağcı, “Vahiy Bağlamında Edimsöz Edimleri ve Dil-Dünya Arasındaki Uyumun Yönü”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/8 (2021), 1141-1157.

⁹ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 14.

¹⁰ John Lyon, *Semantics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979), 726.

dirilemez ki dua ifadeleri buna açık bir örnektir.¹¹ Ancak söz edimlerinden bahsetmiş olmakla birlikte Aristoteles, bu konuyu felsefi açıdan işlevsiz görmüş ve retorik meselesi olarak ele almıştır. Dolayısıyla Austin'in meseleye bakış açısının Aristoteles'ten farklı olduğunu söylemek mümkündür.¹²

Austin, "bir şey söylemek bir şey yapmaktır." fikrini savunmaktadır. Bu söylem, Austin'in dilin asıl ve anlam ifade eden kullanımının betimleyici dil olduğunu savunan mantıkçı pozitivist anlayışa karşı koyduğu bir tepkinin ürünüdür.¹³ Böylece Austin'in söz konusu yaklaşımının temel amacının, betimleyici dil anlayışını tamamen reddetmekten ziyade edimsel ifadelerin de bir anlama sahip olduğu gerçeğini ispat ederek daha kapsamlı bir dil kullanımı ortaya koymak olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴ Çünkü yaygın kanaatin aksine Austin'e göre, doğrulanamayan ya da yanlışlanamayan ifadeler yani edimsel ifadeler de anlamlı olabilmektedir.

Austin, bir şeyler söylemek yoluyla bir şeyler yapıp etmeyi sağlayan ifadeler için "edimsöz" tabirini kullanmaktadır. Austin, edimsöz ifade eden bir kelime yahut cümlenin, bir şey yaparken yapılan şeyi betimlemek ya da yapmakta olunanı bildirmekten ziyade o şeyi yapmanın bizzat kendisi olduğunu söylemektedir.¹⁵ Ayrıca Austin, bir edimsel ifadenin başarılı olup görevini yerine getirebilmesi için -şartları sağlamayan bir ifade, yanlış değil isabetsiz olarak nitelendirilir.¹⁶ Birtakım şartların gerçekleşmesi gerektiğini de belirtmektedir.¹⁷

Söz edimleri kuramı, anlaşıldığı üzere temelde edimsel ve saptayıcı ayrımının tahlili bir çözümlemesini içermektedir. Ancak Austin bir noktadan sonra bu keskin hatlarla çizili ayrımın çöktüğü fikrine kapılmaktadır.¹⁸ Austin'i bu fikir değişimine götüren husus ise betimleme yapmanın da aslında edimlerle kastedilen "bir şey yapmak" olduğu; yani her saptayıcının aynı zamanda bir edim olduğu tespitidir.¹⁹ Ancak Austin, her konuşmanın edimsel olduğunu ifade etmesine rağmen saptayıcı-edimsel ayrımının korunmasını gerektiğini de vurgulamaktadır.²⁰ Çünkü ona göre edim-

¹¹ Aristoteles, *Organon II: Önerme*, çev. Hamdi Rağıp Atademir (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996), 9.

¹² Zeki Özcan, *Dil Felsefesi IV (Austin'de Eylemsel Paradigma)*, (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2020), 142-143.

¹³ Atakan Altınörs, *Anlam Doğrulama ve Edimsellik* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 25; Görgün, "İnşa-Haber Ayrımı ve Kur'an'ın Anlaşılması", 446; Vedat Çelebi, "Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy* 4/1 (2014), 78.

¹⁴ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 19-20.

¹⁵ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 43-44.

¹⁶ Altınörs, *Anlam Doğrulama ve Edimsellik*, 37-38.

¹⁷ İlgili şartlar için bk. Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 51-52.

¹⁸ Görgün, "İnşa-Haber Ayrımı ve Kur'an'ın Anlaşılması", 447.

¹⁹ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 117.

²⁰ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 161.

sel ifadelerin aksine saptayıcı ifadeler, doğrulanabilir karakterlerini hala korumaktadırlar.²¹

Austin, başlarda sahip olduğu kanaatin aksine saptayıcı ve edimsel ifadeleri birbirinden net bir biçimde ayırt etmeye yarayacak kesin dilbilgisel bir ölçüte sahip olmadığını ve her bir konuşmanın özünde belli bir fiili gerçekleştirdiğini fark ettiğini söylemektedir.²² Bu sebeple edimsel ifadeleri belirtmek için geliştirdiği “bir şey söylemek bir şey yapmaktır” iddiasını daha sonra bütün ifadeler için genelleştirmiştir.²³ Zira artık Austin'e göre ister saptayıcı ister edimsel olsun, bütün dilsel kullanımlar bir edim meydana getirmektedir.²⁴

Bu gerekçelerden dolayı Austin, yeni bir sistem kurma ihtiyacıyla hareket ederek saptayıcı ve edimsel ifadeleri ayırıştırılmadan yeni bir üçlü tasnif oluşturmakta ve kuramını bu tasnif üzerinden açıklamaya devam etmektedir. Austin'in bu tasnifine göre bir kişi konuştuğunda bir şey söyler ki buna düzsöz edimi (locutionary act); bir şey söylemiş olmakla bir edim gerçekleştirir ki buna edimsöz edimi (illocutionary act); bir şey söyleyerek bir şeye etki eder ki buna da etkisöz edimi (perlocutionary act) denir.²⁵

Düzsöz ediminin Austin'in söz edimleri kuramının başlangıç dönemindeki edimsel-saptayıcı ayrımındaki saptayıcı ifadelerle karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Zira düzsöz edimi, kesin bir anlam ve bildirimi olan, yani dış dünyayı betimleyen yahut bir olguya dair haber veren bütün kelime ve cümleleri ifade eder ki böyle olması bakımından doğruluk değeri atfedilmeye elverişli yapıdadır.²⁶ Edimsöz edimi ise bir şey söylerken işlenen fiille ilgilidir. Bu sebeple ifadelerin doğru ya da yanlış olmasından ziyade pragmatik/işlevsel yönüyle ilgilenir. Dolayısıyla bu edim, dil yoluyla gerçekleştirilen ve bir şey söylemenin bizzat fiil olduğu söz verme, karar verme, emir verme, özür dileme gibi edimleri kapsamaktadır.²⁷ Etkisöz edimi de bir cümleyi söyleyerek muhatabın duyguları, düşünceleri ve edimleri üstünde etki oluşturmak demektir. Yani etkisöz edimi, söz ediminin sonu-

²¹ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 150.

²² Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 95.

²³ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 148.

²⁴ Deniz Zeyrek, “Söylem ve Toplum” *Söylem Üzerine*, ed. Ahmet Kocaman (Ankara: METU Press, 2003), 32; Gürkan Doğan, “Söylemin Yorumlanması” *Söylem Üzerine*, ed. Ahmet Kocaman (Ankara: METU Press, 2003), *Söylem Üzerine*, ed. Ahmet Kocaman (Ankara: METU Press, 2003), 87.

²⁵ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 129.

²⁶ Düzsöz edimi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Paul Ricoeur, “Anamlı Eylemi Bir Metin Gibi Görmek” *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, çev. Taha Parla (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1990) 29; C. S. Levinson, *Pragmatics*, 236; Altınörs, *Anlam Doğrulama ve Edimsellik*, 46-48, 94.

²⁷ Edimsöz edimi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Searle, *Söz Edimleri*, 91-94; Ricoeur, “Anamlı Eylemi Bir Metin Gibi Görmek”, 29; Levinson, *Pragmatics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 236; Altınörs, *Anlam Doğrulama ve Edimsellik*, 48-51.

cu ya da etkisini gösteren bir çıktısı olmaktadır.²⁸ Örneğin “şiddetli fırtına tüm yurdu etkisi altına alacak” cümlesi, şiddetli fırtınanın yaklaştığını haber vermekle düzsöz, insanları uyarma işleviyle edimsöz, insanlarda kaygı ve korku oluşturmak suretiyle de etkisöz edimlerini gerçekleştirmektedir. Öyle ki konuşan bir kişi, gündelik ifadelerinde tek cümleyle edimlerden sadece birini gerçekleştirebileceği gibi tamamını da gerçekleştirebilir. Bu farklılığın oluşmasını sağlayan, konuşan ve muhataplar arasındaki uyulaşım ve etkileşim durumudur.²⁹

Bu noktada değinilmesi gereken önemli hususlardan biri de bir cümlelinin sadece düzsöz edimi olarak kalmayacağıdır. Zira Austin’in fikirsell dönüşümü açısından saptayıcı-edimsel ayrımını kenarı bırakarak onları tek bir çatı altında toplaması, bu fikri zorunlu kılmaktadır. Öyle ki Austin’e göre bir beyanın sadece bir olguya ya da bir şeye göndermede bulunması mümkün değildir. Çünkü bu beyan, aynı zamanda bir edimi de gerçekleştirmek durumundadır. Zira Austin’e göre dilden çıkan bir ifade başka bir edimi gerçekleştirmese de konuşmanın kendisi başlı başına bir edim olmaktadır.³⁰

Bir başka önemli husus, yukarıda belirtildiği üzere edimlerin kendi bağlamlarında farklı edimlerin işlevlerini üstlenebileceğidir. Burada belirleyici nokta muhatabın içinde bulunduğu hâl ve şartlardır. Örneğin bir düzsöz edimi, yerine göre edimsöz veya etkisöz anlamı taşıyabilir, bununla birlikte düzsöz ediminin aynı anda hem edimsöz hem de etkisöz edimlerinin ifade ettiği manaları taşıması da mümkün olmaktadır.³¹

Arap dilinde cümleleri, dış dünyada karşılıkları olan şeylerle alakalı bir şeyi haber verme ve bildirme anlamı taşıyan cümleler ile dış dünyada bir varlığı olmayan ve manası lafzına bağlı olan cümleler oluşturmaktadır. Arap dilinde ilk kısma ait cümlelere haber, ikinci kısma ait cümlelere ise inşa cümleleri denmektedir.³²

²⁸ Etkisöz edimi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ricoeur, “Anlamalı Eylemi Bir Metin Gibi Görmek”, 29; Altınörs, *Anlam Doğrulama ve Edimsellik*, 51-53; Çelebi, “Gündelik Dil Felsefesi ve Austin’in Söz Edimleri Kuramı”, 85.

²⁹ Er, *Dini Sözcelerinin Edimselliği*, 67.

³⁰ Austin, *Söylemek ve Yapmak*, 149.

³¹ Söz edimlerinin birbirleriyle olan ilişkilerine dair ayrıntılı değerlendirme için bk. Mustafa Karagöz, “Osmanlı Hat Levhalarının Söz Edimleri Perspektifinden Değerlendirilmesi” *Osmanlı Toplumunda Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları I*, ed. Bilal Gökür - Necmettin Gökür - Muhammed Abay - Ömer Kara - Necdet Yılmaz - Mustafa Karagöz -, (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur’an ve Tefsir Akademisi, 2011), 196-197; Çelebi, “Gündelik Dil Felsefesi ve Austin’in Söz Edimleri Kuramı” 84-86.

³² Haber-inşâ ayrımına dair bk. el-Kazvîni, *el-İdâh fi ‘ulûmi’l-belâğa*, thk. Muhammed Hafâcî (Beyrut: Dâru’l-Cil, ts.), 1/55; Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-mustalahâti’l-belâğa ve tetavvuruhâ* (Beyrut: Mek-tebetü Lübnân, 2007), 195; Ali el-Cârim - Mustafâ Emin, *el-Belâğati’l-Vâdiha* (Mısır: Dâru’l-Ma’ârif, ts.), 1/137-143. Haber cümlelerinin gaye ve kısımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. el-Kazvîni, *Telhisu’l-Miftâh* (Pakistan: Mektebetü’l-Büşrâ, 2010), 13-14; Matlûb, *Mu’cemu’l-mustalahâti’l-belâğa ve tetavvuruhâ*, 478-482; el-Cârim - Emin, *el-Belâğati’l-Vâdiha*, 1/144-166.

Arap dilinin hususiyetlerinin incelendiği Belağat ilmi, beyân, me'ânî ve bedî' olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır. Söz konusu haber ve inşâ cümleleri, sözü, muhataba, yere ve zamana yani muktezâ-yı hâle uygun olarak ifade etme sanatı olarak tarif edilen me'ânî ilminin konusudur.³³ Arap dilinde cümlelerin bu şekilde haber ve inşâ olmak üzere taksime tabi tutulması, Arap dilindeki üslup, ifade ve hitap çeşitliliklerinin sözün taşıdığı anlama olan güçlü etkisinden kaynaklanmaktadır.

Haber cümleleri, mahiyetleri itibariyle bir haberi, durumu, eylemi, olayı veya niteliği bildirme amacıyla kurulan, dolayısıyla doğru ya da yanlış olarak nitelendirilmesi mümkün olan cümlelerdir.³⁴ Haber cümlelerine mukabil olarak inşâ cümleleri ise taşıdıkları muhteva itibariyle doğru ya da yanlış olarak nitelendirilmesi mümkün olmayan cümleler olarak tanımlanmaktadır.³⁵ Ayrıca inşâ cümleleri, içerdikleri mesaj itibariyle talebî ve gayr-ı talebî olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Talebî inşâ cümleleri, hitap yoluyla muhataptan o esnada var olmayan bir şeyi talep etmektedir ki emir, nehiy, temenni, istifham ve nidâ cümleleri bu kapsamdadır. Gayr-ı talebî inşâ cümleleri ise muhataptan herhangi bir şey talep etmeyi içermeyen, muhatap üzerinde yaptırım bulunmayan cümlelerdir ki medh, zem, kase, teraccî ve taaccüb bu kapsamda değerlendirilmektedir.³⁶

Arap dili ve grameri üzerine yoğunlaşan alimler, haber ve inşâ cümlelerine dair yapılan tanımlama ve tasniflerin, taşıdıkları manalar açısından ilgili cümlelerin nihai sınırlarını teşkil etmediğini belirtmektedirler.³⁷ Zira Arap dilinde gerek haber gerekse inşâ cümlelerinin kendi tanımlamaları dışına çıkartılarak yer yer aslî anlamlarının dışında mecazî anlamda kullanılabilirdikleri görülmektedir.³⁸ Mecazî kullanımlar ise çoğunlukla muhatabın muktezâ-yı hâlinde ve metnin bağlamından çıkarılmaktadır. Sonuç olarak, haber cümlelerinin bazen inşâ, inşâ cümlelerinin de bazen haber anlamında kullanılması, Arap dilinde bilinen bir kullanımdır.

³³ es-Sekkâki, *Miftâhu'l-'ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1987), 161.

³⁴ es-Sekkâki, *Miftâhu'l-'ulûm*, 164; Celâlüddin es-Süyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Mısır: el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kütüb, 1974), 3/256-257; el-Kazvîni, *el-İdâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, 1/59-60; Matlûb, *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-belâğa ve tetavvuruhâ*, 478; el-Cârim - Emîn, *el-Belâğatü'l-Vâdiha*, 1/139.

³⁵ el-Kazvîni, *Telhisu'l-Miftâh*, 52; Matlûb, *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-belâğa ve tetavvuruhâ*, 195; el-Cârim - Emîn, *el-Belâğatü'l-Vâdiha*, 1/139.

³⁶ İnşâ cümlelerinin kısımları ve kullanımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. el-Kazvîni, *el-İdâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, 3/51-96; el-Kazvîni, *Telhisu'l-Miftâh*, 52-59; Matlûb, *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-belâğa ve tetavvuruhâ*, 195-196; el-Cârim - Emîn, *el-Belâğatü'l-Vâdiha*, 1/167-215.

³⁷ Bu durumu, muktezâ-yı zâhirin dışına çıkış olarak ifade ederler. Bk. Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.), 58.

³⁸ Haber ve inşâ cümlelerinin aslı kullanımları dışına çıkarak mecazî anlamda kullanılmalarına dair ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Avnullah Enes Ateş, "Bir Tercüme Problemi Olarak Kur'an'da Haber ve İnşâ Cümlelerinin Mecazî Kullanımları", *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 2018), 145-159.

Haber ve inşâ cümlelerinin mahiyetleri, mecazî olarak birbirleri yerine kullanılabilme durumları ve ihtiva ettikleri anlam katmanları incelendiğinde bir dil kuramı olarak modern dönemde ortaya çıkan söz edimleri kuramı ile arasında birtakım ilişki ağları kurmak mümkün gözükmemektedir. Austin'in söz edimleri sınıflandırmasında ilk sıraya koyduğu ve dış dünyayı betimleyen yahut bir olguya dair haber veren ifade şeklinde tanımladığı düzsöz edimi ile haber cümlelerinin tanımları açısından birbiriyle benzeştikleri görülmektedir. Haber cümlelerinin sadece haber verme ve bildirme anlamında ziyade mecazî olarak inşâî anlamları da ifade edebiliyor oluşu, Austin'in durum ve şartlara göre düzsöz ediminin farklı edimlerin işlevlerini üstlenebileceği şeklindeki görüşü, bir diğer benzerliği göstermektedir. Ayrıca haber ve inşâ cümlelerinin aslı anlamları dışında kullanılmasına sebep olan unsurların muhatabın durumu ve metnin bağlamı oluşu, aynı şekilde edimsellerin birbirleri yerine kullanılmalarının da gerekçeleridir. Dolayısıyla Arap dilinde haber cümlelerinin muhatabın durumu ve bağlama göre üzüntü, alay etme, övme, yermeye, uyarma ve kınama gibi manalar ifade edebiliyor oluşu, Austin'in düzsöz ediminin duruma göre edimsöz ve etkisöz edimlerinin taşıdıkları manaları ifade edebileceği görüşüyle paralellik arz etmektedir. Sonuç olarak, deskriptif mahiyetteki bir haber cümlesinin bazı fiiller ifade edebilmesi ve muhatabı üzerinde birtakım etkiler bırakabiliyor oluşu, düzsöz ediminin edimsöz ve etkisöz edimlerini içerisinde barındırabilme ihtimaliyle benzerlik göstermektedir.³⁹

Yukarıdaki bilgiler ışığında söz edimleri kuramının temelini "bir şey söylemek bir şey yapmaktır" mottosu üzerine kurulu olduğu anlaşılmaktadır. Zira Austin'e göre bir düzsöz edimi edimsöz ve etkisöz anlamlarını taşımasa bile zatı itibariyle bir konuşma ya da söz söyleme eylemi olduğundan kendisi başlı başına bir edim olmaktadır. Bu noktada düzsöz edimi ile benzer vasıflara sahip olduğu belirtilen haber cümlelerinin böyle bir zorunluluğunun bulunmaması, iki ifade yapısı arasındaki farklardan biridir. Zira Arap dilinde haber cümlelerinin aslı görevi, bir şey bildirmek yahut haber vermektir. Bunların dışında takdim ettiği manalar, onun mecazî kullanımından kaynaklanmaktadır. Böylelikle aralarında birtakım benzerlik ilişkisi kurulması mümkün olan haber-inşâ ayrımı ile söz edimleri kuramı arasında farklılıkların da buldukları anlaşılmaktadır.

2. SÖZ EDİMLERİ BAĞLAMINDA İTÂB AYETLERİ

Kutsal metinler söz edimleri kuramı bağlamında incelendiğinde ortaya

³⁹ Deskriptif ifadelerden normatif ifadelerin çıkarılabilme imkânı için bk. Searle, John. "How To Derive 'Ought' from 'Is'", *The Philosophical Review* 73 (January 1964), 44.

çıkan en temel hususlardan biri, bu metinlerin belli bazı edimleri gerçekleştirmek için gönderilmiş olduklarıdır. Zira kutsal kitaplar, muhataplarına bilgi vermek değil, verdikleri mesajlar yoluyla onlarda dinî ve ahlakî bir karakter oluşturmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla kutsal metinler okunurken onların bildirimlerinin arkasında ne tür bir edim yani fiil gerçekleştirmeyi amaçladıklarına odaklanmak gerekmektedir.⁴⁰

Son ilahî kitap olan Kur'ân-ı Kerîm de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Zira amacının salt olay ve olguları aktarmaktan ziyade muhatabını yönlendirmek olduğu bilinmektedir.⁴¹ Kur'ân'ın bu hedefi, kendi dil kullanım ve üslup tarzında da tebarüz etmektedir. Öyle ki Kur'ân, mahiyeti itibariyle deskriptif bir yapıdan ziyade performatif/inşâî bir yapı arz etmektedir.⁴² Yani bu yönüyle Kur'ân, sadece anlaşılmayı bekleyen epistemolojik bir nesne olmaktan ziyade muhataplarının hayatında belli değişim ve dönüşümler gerçekleştirmeyi arzulayan bir mürşit hüviyetindedir.⁴³

Kur'ân'a dair bu ifadeleri daha özelleştirmek gerekirse, Kur'ândaki birçok ayet her ne kadar haberî bir cümle yapısına sahip gibi görünse de aslında temel amaçları, muhataplarda iman ve ahlak noktasında bir hareket oluşturmaktır.⁴⁴ Bu açıdan bakıldığında, literal anlamda Kur'ân'da düzsöz edimi gerçekleştiriyor gibi gözüken bir çok ayet, muhatapların zihin dünyalarında değişiklik meydana getirip, buna bağlı olarak harekete geçmelerini de sağladığından edimsöz ve etkisöz edimleri olarak işlev görmektedirler.⁴⁵

Kur'ân vahyinin alıcısı ve mübelliği olan Hz. Peygamber ile ilgili Kur'ân'da çok sayıda ayet bulunmaktadır. Bunların çoğu “Ey Nebî!”, “Ey Rasûl!” gibi direkt muhatap sığılarıyla emir ve nehiy ifade eden inşâî ayetler olsa da⁴⁶ bir kısmı da haberî yani Hz. Peygamber'in başından geçen olayları betimleyici tarzda aktaran ayetlerdir. Çalışmanın bu kısmında haberî cümle formunda gelerek düzsöz edimi gerçekleştiren itâb ayetlerinden bazılarının edimsöz ve etkisöz işlevleri ortaya konulacak, böylece Hz. Peygamber'in ikazını konu edinen haberî ifadelerin (düksöz) gayeleri (edimsöz) ve Hz. Peygamber üzerindeki etkileri (etkisöz) tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bu bağlamdaki ilk ayet, مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ “Müşriklerin cehennem ehli oldukları mü-

⁴⁰ Er, *Dini Sözcelerinin Edimselliği*, 106.

⁴¹ Er, *Dini Sözcelerinin Edimselliği*, 115.

⁴² Aysenur Fidan, “Kur'ân'da Geleceğe Dair Gaybi Haberler”, *Bilimname* 38 (2019), 841.

⁴³ Süleyman Gezer, “İnşâ-Haber Bağlamında Kur'an Dilinin Yapısı”, 145.

⁴⁴ Gezer, “İnşâ-Haber Bağlamında Kur'an Dilinin Yapısı”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* 6/11 (2007), 147; Er, *Dini Sözcelerinin Edimselliği*, 125.

⁴⁵ Er, *Dini Sözcelemlerin Edimselliği*, 125-126.

⁴⁶ İlgili ayetlerden bazıları için bk. el-Mâide 5/67; el-Enfâl 8/65,70; et-Tevbe 9/73; el-Ahzâb 33/1,28,59; et-Tahrîm 66/9.

minler nezdinde açıklık kazandıktan sonra, akraba bile olsalar peygamber de müminler de onların bağışlanmalarını dileyemezler.” ayetidir.⁴⁷ Âyetin, Hz. Peygamber’in amcası Ebû Tâlib’in veya annesinin bağışlanması için dua etmesi yahut bazı müminlerin müşrik olarak ölen yakınlarının bağışlanmaları için dua etmesi sebebiyle indiğine dair değişik rivayetler bulunmaktadır.⁴⁸ Rivayetlerden hangisi kabul edilirse edilsin her ihtimalde söz konusu ayetin form itibariyle haberî cümle olup düzsöz edimi gerçekleştirdiği görülmektedir. Bununla beraber ayet her ne kadar düzsöz edimi gibi gözükse de Hz. Peygamber’i ve inananları müşrik olarak ölenlerle ilgili istiğfarda bulunmalarından dolayı ikaz etme anlamında edimsöz, Hz. Peygamber ve müminlerin bu davranışlarından pişmanlık duyup vazgeçmelerini sağlama noktasında da etkisöz işlevi gördüğü anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili diğer ayet, ﴿۱﴾ اِنْ جَاءَهُ الْاَعْمٰى ﴿۲﴾ وَمَا يَدْرِيْكَ لَعَلَّهٗ يَرْزٰى ﴿۳﴾ اَوْ يَدْكُرُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَرِهْتَ ﴿۴﴾ اَمَّا مِّنْ اَسْتَعْنٰى ﴿۵﴾ فَاَنْتَ لَهٗ تَصَدِّىْ ﴿۶﴾ وَمَا عَلٰىكَ اَلَّا يَرْزٰى ﴿۷﴾ ﴿۲﴾ اَوْ يَدْكُرُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَرِهْتَ ﴿۳﴾ اَمَّا مِّنْ اَسْتَعْنٰى ﴿۴﴾ اَمَّا مِّنْ جَاءَكَ يَسْعٰى ﴿۸﴾ وَهُوَ يَخْشٰى ﴿۹﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلٰهٰى ﴿۱۰﴾ “Suratını astı, yüzünü çevirdi. Çünkü ona gözü görmeyen biri gelmişti. Sen nereden bileceksin, belki o arınacaktı. Yahut o öğüt alacak da öğüt kendisine fayda verecekti. Sen ise kendini her şeye yeterli görenle ilgileniyorsun. Onun arınmamasından sen sorumlu değilsin! Ama gönlünde Allah korkusu taşıyarak koşup sana gelenle ilgilenmiyorsun.” ayetleridir.⁴⁹ Rivayetlere göre söz konusu ayet grubu, Hz. Peygamber’in müşrik önderlerin ikna olması halinde halkın İslam’ı daha kolay benimseyecekleri düşüncesiyle onlara yaptığı bir konuşma esnasında yanlarına gelen âma sahabi ‘Abdullâh b. Ümmi Mektûm ya da ‘Abdullâh b. Ebî Serh’e karşı yüzünü ekşitmesi ve sorularına cevap vermemesi halini anlatmaktadır.⁵⁰ Her iki durumda da söz konusu ayet grubu zahiren olayı betimliyor gibi gözükmekte, dolayısıyla düzsöz edimi gerçekleştirilmektedir. Bununla beraber ilgili ayetler Hz. Peygamber’i uyurma ve kınama anlamında edimsöz, ayetin nüzûlünün ardından Hz. Peygamber’in davranışına pişman olup, mezkûr sahabiye karşı tutumunu değiştirmesini sağlaması açısından da etkisöz işlevi görmektedir. Zira bu olaydan sonra

⁴⁷ et-Tevbe 9/113.

⁴⁸ Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesü’r-Risâle, 2000), 14/509-517; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsiri’l-Kur’ân*, thk. İbn Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî), 5/99-102; Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, thk. Seyyid ibn Abdilmaksûd b. Abdirrahîm (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye), 2/409-410.

⁴⁹ Abese 80/1-10.

⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsirü Mukâtil*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 2002), 4/589-590; et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’ân*, 24/217-220; el-Mâverdi, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, 6:202; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Temmâm İbn ‘Atiyye el-Endelûsi, *el-Muharreru’l-Vecîz*, thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2001), 5/436.

Hz. Peygamber'in, ne zaman Ümmü Mektûm'u görse, "Kendisinden dolayı rabbimin beni azarladığı şahsa merhaba!" diyerek ona iltifat ettiği rivayet edilmektedir.⁵¹

Haberî formda gelen bir başka itâb ayeti ise *وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَإِذًا لَاتُخَذُوكَ خَلِيلًا* "O putperestler, sana vahyettiklerimizden başka şeyleri yalan yere bize yamayasın diye neredeyse seni ayartıp ondan saptıracaklar, işte o zaman seni kendilerine dost sayacaklardı." ayetidir.⁵² Ayet, Mekke'li müşriklerin Hz. Peygamber'i yolundan saptırmak için girişimlerini aktarmaktadır.⁵³ Kur'ân'ın mahiyeti ve amaçları açısından düşünüldüğünde ise ayetin literal anlamından başka manaları da muhtevî olduğu anlaşılmaktadır. Zira ayette Allah Te'âlâ, Hz. Peygamber'i putperest müşriklere karşı dikkatli olması konusunda uyarılmaktadır. Dolayısıyla ayet zahiren her ne kadar sadece bildirimde bulunan düzsöz edimi gerçekleştiriyor gibi gözükse de mesaj olarak Hz. Peygamber'i müşrikleri karşı uyarmasıyla edimsöz işlevi görmektedir. Hz. Peygamber'in bu uyarıdan sonra müşriklerin faaliyetlerine karşı dikkatli ve ihtiyatlı davranması da ayetin etkisöz işlevini göstermektedir.

Bir diğer itâb ayeti *لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا يُنْفِقُكُمْ* "Onları doğru yola iletmek senin üzerine borç değildir, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir." ayetidir.⁵⁴ İlgili ayette Allah Te'âlâ Hz. Peygamber'e hitaben, müşrikleri doğru yola iletmek için kendisini yormaması gerektiğini, bunun kendisine farz olmadığını, hidayet yetkisinin ancak kendi elinde olduğunu ve dilediğini hidayete erdireceğini bildirmektedir.⁵⁵ Ayet, her ne kadar Hz. Peygamber'e bilgi aktarımında bulunan düzsöz edimi gibi gözükse de mesajının Hz. Peygamber'e böyle bir sorumluluğunun olmadığını ve bunu yapmaya çabalamaması gerektiğini bildirerek ikazda bulunması, edimsöz işlevini göstermektedir. Ayetin uyarısıyla Hz. Peygamber'in kendi tutumundan pişmanlık duyması ve tabii olarak bundan sonra böyle bir şeye tevessül etmemesi, ayetin etkisöz edimini göstermektedir.

Konuyla alakalı son örnek, Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde Hz. Peygamber'in

⁵¹ Kollektif, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), 5/555.

⁵² el-İsrâ 17/73.

⁵³ İlgili ayetin sebebi nüzûlü ile ilgili kaynaklarda farklı rivayetler zikredilmektedir. Bk. et-Taberî, *Câmi' u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, 17/506-508; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed er-Râzi İbn Ebî Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-'Azim*, thk. Esad Muhammed et-Tayyib (Riyad: Meketebü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1998), 7/2340; es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'ân*, 6/117-118; el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 3/259-260.

⁵⁴ el-Bakara 2/272.

⁵⁵ Ayetin nüzûl sebebi ile ilgili rivayetler için bk. et-Taberî, *Câmi' u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, 5/587-589; İbn Ebî Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-'Azim*, 2/537-538; es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'ân*, 2/274-275.

ruhsal durumu ile alakalı söylenen “kendini helak edeceksin (بَاخِعَ نَفْسِكَ)” ifadeleridir. Söz konusu ayetler ufak farklılıklar içerse de temel de aynı manayı ifade eden ayetlerdir. Zira bir ayette *فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا* “İman etmiyorlar diye neredeyse kendini helâk edeceksin!” buyrulurken,⁵⁶ diğer ayette *لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ إِلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ* “Durum böyleyken bu son kitaba inanmazlarsa arkalarından üzülen neredeyse kendini helâk edeceksin!” buyrulmaktadır.⁵⁷ Söz konusu ayetlerde müşriklerin peygamberliğine inanmamalarından ve O’na karşı gösterdikleri düşmanca tavırdan dolayı üzülen Hz. Peygamber teselli edilirken, müşriklerin tavırlarından dolayı bu kadar üzülmemesi gerektiği bildirilmektedir.⁵⁸ Dolayısıyla söz konusu ayetlerin üslubunun muhatabına durumu bildirmek şeklinde olduğu görülmektedir. Bu açıdan her iki ayetin düzsöz edimi formunda olduğu görülmektedir. Lakin lafızlardan ötesine geçilip ayetlerdeki mesaja odaklanıldığında ikaz vurgusu göze çarpmaktadır. Öyle ki Allah Te’âlâ Hz. Peygamber’i müşriklere üzülmemesi için uyarmakta ve ikaz etmekte, bu yolla kendisini teselli etmektedir. Hal böyle olunca ayetlerdeki uyarı ve ikaz ifadeleri edimsöz, Hz. Peygamber’in söz konusu ayet uyarınca artık onlar için üzülmeyi terk etmesi de etkisöz edimini göstermektedir.

Özel olarak yukarıda zikredilen örnekler genel olarak da Kur’an dil üslubu açısından incelendiğinde haberî cümlelerin inşâ ifade etmesi ile düzsöz ediminin edimsöz ve etkisöz ifade etmesi arasında birtakım farklılıklar bulunduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle nüzûl ortamı açısından düşünüldüğünde Kur’an’ın muhataplarını iman, amel ve ahlak hususlarında dönüştürerek İslam üzerinde yükselen bir toplum ve medeniyet inşâ etme gayesi, kullandığı haberî ifadelerde dahi bir aksiyon gerçekleştirme hedefinde olduğunu düşüncesini tabii hale getirmektedir. Bu anlamda Kur’an’ın tek tek ayetlerden bağımsız, bir bütün olarak inşâî bir karaktere sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla tikel örnekler açısından düşünüldüğünde Kur’an’da yer alan haberî ifadelerin gerçekleştirmek istediği aksiyonların muhatapların bütünü tarafından fiile dökülmemesi, Kur’an dil üslubu açısından haberî cümlelerin inşâ ifade etmediği şeklindeki bir yargıyı gerekli kılmamaktadır. Bu anlamda Kur’an’ın dil hususiyetlerinin muhatapın fiilerinden bağımsız olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, yukarıdaki örneklerde de geçtiği üzere Hz. Peygamber’e yönelik haberî bir cümlenin inşâ ifade etmesi, -her ne kadar Hz. Peygamber’in ilahî mesajın buyruklarına muhalif hareket etmesi hem konumu hem de vakıa açısından imkânsız olsa

⁵⁶ el-Kehf 18/6.

⁵⁷ eş-Şu’arâ 26/3.

⁵⁸ et-Taberî, *Câmi’ u’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’an*, 17:597-598; el-Mâverdi, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, 3/284-285.

da- Hz. Peygamber'in o ayetin gereği şekilde amel edip etmemesinden bağımsızdır. Çünkü Kur'ân bir bütün olarak inşâ yapıya sahiptir ve dil üslubu yani konumuz açısından haberî cümlelerin inşâ ifade etmesi, muhatabın haberî formda gelen ayetlerin gerçekleştirmek istediği aksiyonların gereği şekilde hareket edip etmemesinden bağımsızdır. Aynı hususlar düzsöz edimi açısından söz konusu edildiğinde meselenin tamamen farklılaştığı görülmektedir. Zira düzsöz edimi şeklinde dile getirilen bir cümlelerin etkisöz işlevini yerine getirebilmesi, muhatabın ilgili cümle gereğince hareket edip etmemesine bağlıdır. Örneğin kış mevsiminde domatesin oldukça pahalı olduğunu bilen ve yazlık domateslerden konserve yapılması gerektiğini düşünen birinin muhatabına, "Bu kış domates çok pahalı olacak." demesi düzsöz edimidir. Muhatabın bu uyarıyı önemseyip yazlık domateslerden konserve yapmaya girişmesi, ilgili cümlelerin muhatab üzerindeki etkisöz işlevini ortaya çıkarmış olur. İlgili uyarıyı önemsememesi ve herhangi bir aksiyoma girişmemesi halinde ise düzsöz edimi etkisöz işlevini gerçekleştirememiş olur. Dolayısıyla düzsöz ediminin etkisöz işlevi göstermesi, tamamen muhatabın fiilleriyle alakalıdır. Bu anlamda haberî cümlelerin inşâ ifade etmesi ile düzsöz ediminin etkisöz edimi gerçekleştirmesi, yapı itibarıyla birbirinden farklı olmaktadır. Zira haberî bir cümle inşâ manasını muhatabından bağımsız olarak kendi benliğinde taşımaktadır. Dolayısıyla Kur'ân'daki haberî ifadelerle düzsöz edimi açısından yaklaşmak ve o ifadelerin etkisöz işlevi görüp görmediğine hükmetmek, ilgili ifadelerin nüzül ortamındaki yansımalarını takip etmeyi gerektirmektedir.

SONUÇ

Austin'in geliştirdiği söz edimleri kuramının dönemin indirgemeci ve hâkim dil-anlam paradigmasına karşı duran bir yapı arz etmektedir. Öyle ki dönemindeki yaygın anlayışın aksine Austin, doğruluk değeri atfedilmesi mümkün olmayan edimsel ifadelerin de kendi içlerinde anlam barındıklarını savunmuştur. Ayrıca Austin'in olgulara ilişkin bir bildirimde bulunmamasına rağmen bir fiil/edim işlevi gören ve bununla insanlar üzerinde etkide bulunan ifadelerin varlığına ve anlamlılığına dikkat çekmesi, dilin işlevselliği ve geniş anlamlılığı üzerine yeniden düşünülmesini sağlamıştır.

Dilin sadece betimleyici yönüne değil edimsel yani performatif yönüne de vurgu yapan söz edimleri kuramının ağırlıklı olarak performatif dil kullanılan Kur'ân-ı Kerim'in değiştirici ve dönüştürücü hitap tarzı ve dil üslubuna yönelik bazı işaretler taşımaktadır. Özellikle mahiyeti itibarıyla muhataplarını dinî ve ahlakî olarak dönüştürmeyi amaçlayan Kur'ân'ın aslında haberî ifadelerle de sadece bilgi vermek değil bazı fiiller gerçekleşt-

tirmeyi amaçlamıştır. Bu sebeple haberî formdaki ayetlerin bağlama göre aslı anlamlarından çıkarak inşâî manalara gelmesi ile düzsöz edimlerinin muktezâ-yı hâle ve metin bağlamına göre edimsöz ve etkisöz işlevlerini yerine getirmesi arasında ilişki kurulmuştur.

İtâb ayetleri örneğiğinde sınırlandırılan haberî formdaki ayetlerin zahiri olarak düzsöz edimine, nüzûl sebepleri ve klasik tefsir metinleri bağlamında tespit edilen mesajlarının da aslında ilgili kuram bağlamında edimsöz ve etkisöz edimlerine karşılık geldiği görülmüştür. İlgili ayetler, haberî formlarının ötesinde inşâî muhtevayı haiz olarak muhtelif ikazlarda bulunmaları, Hz. Peygamber ve müminlerin muhataplar olarak nüzûl ortamında ayetlerin verdiği mesajları anlamaları ve bunun neticesinde ikazların gereği olan eylemleri hayata geçirmeleriyle, hasılı söz edimleri kuramı ile haberinşâ ayrımı arasında kurulan ilişkiyi göstermede somut ve açık bir örnek olmuşlardır.

Birbirinden farklılaştıkları birçok nokta olmasına rağmen araştırma neticesinde söz edimleri kuramının Kur'ân'da haberî formda gelen ayetlerin anlam genişliğini görmeye bir açılım sağladığı görülmüştür. Ayrıca modern dönemde ortaya çıkan bir dil kuramından kendisinden asırlar önce varlığa gelen Kur'ân'ın anlam zenginliğini göstermede istifade edilebileceği anlaşılmıştır. Dahası bu sınırlı araştırmayla hem söz edimleri kuramının ilahiyat araştırmalarında yer edebileceği konum dikkatlere sunulmuş hem de Batı dilbilimi ve dil felsefesi ile klasik İslam dilbilimi ve dil felsefesi gelenekleri arasında irtibat kurma ve mukayeseler yapma yoluyla bugün iki gelenekten de istifade imkanı vurgulanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alî el-Cârim - Mustafa Emîn. el-Belâğatü'l-Vâdiha. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Altınörs, Atakan. Anlam Doğrulama ve Edimsellik. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Aristoteles. Organon II: Önerme. çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Ateş, Avnullah Enes. "Bir Tercüme Problemi Olarak Kur'ân'da Haber ve İnşâ Cümlelerinin Mecazî Kullanımları." I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, içinde 145-149, Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Austin, J. L. Söylemek ve Yapmak. Çev. R. Levent Aysever. İstanbul: Metis Yayınları, 2. basım, 2017.
- Bağcı, Okan. "Vahiy Bağlamında Edimsöz Edimleri ve Dil-Dünya Arasındaki Uyu-

- mun Yönü.” Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/8 (2021), 1141-1157.
- Çelebi, Vedat. “Gündelik Dil Felsefesi ve Austin’in Söz Edimleri Kuramı.” Beytulhikme An International Journal of Philosophy 4/1 (2014), 73-89.
- Doğan, Gürkan. “Söylemin Yorumlanması”. Söylem Üzerine. ed. Ahmet Kocaman, içinde 82-104, Ankara: METU Press, 2003.
- Er, Hasan. Dinî Sözcelerin Edimselliği. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Fidan, Ayşenur. “Kur’anda Geleceğe Dair Gaybî Haberler”. Bilimname 38 (2019), 835-862.
- Gezer, Süleyman. “İnşâ-Haber Bağlamında Kur’an Dilinin Yapısı”. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6/11 (2007), 135-153.
- Görgün, Tahsin. “İnşa-Haber Ayrımı ve Kur’an’ın Anlaşılması”. Kur’an ve Dil: Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu, içinde 443-460. Van: Bakanlar Matbaası, 2001.
- el-Haşimî, Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ. Cevâhiru’l-Belâğa. Beyrût: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, ts.
- Hirik, Erkan. “Söz Edimleri Kuramı Bağlamında Atasözleri-Deyimlerde Toplum/Topluluk Adları ve Duygu Değerleri”. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 11/24 (2018), 158-177.
- İbn ‘Atiyye, Ebu Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdurrahmân b. Temmâm el-Endelüsî. el-Muharreru’l-Vecîz. thk. Abdusselâm Abduşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2001.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed ‘Abdurrahmân b. Muhammed er-Râzî. thk. Esad Muhammed et- Tayyib. Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm. Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1998.
- Karagöz, Mustafa. “Osmanlı Hat Levhalarının Söz Edimleri Perspektifinden Değerlendirilmesi”. Osmanlı Toplumunda Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları -I-. ed. Bilal Gökçır - Necmettin Gökçır - Muhammed Abay - Ömer Kara - Necdet Yılmaz - Mustafa Karagöz. içinde 187-204. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur’an ve Tefsir Akademisi, 2011.
- el-Kazvîni, Ebu’l-Me’âli Celaeddîn el-Hatîb Muhammed. el-İdâh fi ‘ulûmi’l-belâğa. thk. Muhammed Hafâcî. 4 cilt. Beyrut: Dâru’l-Cil, 3. basım, ts.
- el-Kazvîni, Ebu’l-Me’âli Celaeddîn el-Hatîb Muhammed. Telhisu’l-Miftâh. Pakistan: Mektebetü’l-Büşrâ, 2010.
- Kollektif. Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (5 Cilt Takım). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4. basım, 2014.

- Levinson, C. S. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Lyon, John. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Matlûb, Ahmed. *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-belâğa ve tetavvuruhâ*. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2007.
- el-Mâverdü, Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-'Uyûn*. thk. Seyyid İbn Abdilmaksûd b. Abdirrahîm. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebu'l-Hasen. *Tefsîrü Mukâtil*. thk. Abdullâh Mahmûd Şahhâte. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002.
- Özcan, Zeki. *Dil Felsefesi 2 (Gündelik Dil Paradigması)*. Bursa: Sentez Yayım ve Dağıtım Tic. San. A. Ş., 2016.
- Özcan, Zeki. *Dil Felsefesi IV (Austin'de Eylemsel Paradigma)*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2020.
- Ricoeur, Paul. "Anlamlı Eylemi Bir Metin Gibi Görmek". *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*. çev. Taha Parla. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1990.
- es-Sa'lebî, Ebû İshâk 'Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*. thk. İbn 'Âşûr. 10 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002.
- Searle, John. *Söz Edimleri*. çev. R. Levent Aysever. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000.
- Searle, John. "How To Derive 'Ought' from 'Is'". *The Philosophical Review* 73 (January 1964).
- es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâceddîn Yûsuf b. Ebû Bekr b. Muhammed. *Miftâhu'l-ülûm*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- es-Süyûtî, Celâlüddîn. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. 4 cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kutub, 1974.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*. thk. 'Ahmed Muhammed Şâkir. 24 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Zeyrek, Deniz. "Söylem ve Toplum". *Söylem Üzerine*. ed. Ahmet Kocaman, içinde 27-47. Ankara: METU Press, 2003.